

Előszó

„A múltat végképp eltörölni”
(Internacionálé)

A KGB 1917. december 7-én, közvetlenül az októberi forradalom után alakult meg. A szervezet a világ folyását megváltoztató esemény egyik legjellegzetesebb képződménye, és egyben az egyik legidőtállóbb is, hiszen mindvégig központi helyet foglalt el a szovjet történelemben, melynek – a kommunista párttal és a Vörös Hadsereggel egyetemben – hét évtizeden át legfontosabb tényezője volt. Kezdetben a Cseka, majd a GPU, OGPU, NKVD, MGB, MVD, majd végül – a Szovjetunió 1991-ben történt felbomlásáig – a KGB elnevezést viselte. E betűszavak mindvégig ugyanazon intézményt takarták: egy nagyon széles, államtitoknak minősülő hatáskörrel felruházott politikai rendőrséget, amelyet a hatalom egyedüli letéteményeseként fellépő bolsevik párt kizárólagos szolgálatába állítottak.

E különleges rendvédelmi erőre, rögtön megalakulását követően – Lenin és Sztálin országlása alatt – kettős feladat hárult: egyrészt a rendszer ellenségeinek felkutatása és megsemmisítése a fiatal államon belül; másrészt a forradalom ellenségei tevékenységének ellehetetlenítése a határokon kívül. Ez az, ami a KGB-t a legtöbb más titkosszolgálattól első pillantásra megkülönbözteti: egy kézben összpontosítja a külső hírszerzést – amely legalább olyan fontos feladat, mint a diplomácia – és a belső rend fenntartását, beleértve a határvédelmet is.

A titkosrendőrség minden újkori állam alkotórésze. Koncepciója természetesen nem a Cseka 1917-ben történt megszervezé-

sekor született meg, ám azon tevékenységi formák, illetve technikák alkalmazása, korszerűsítése vagy tökéletesítése, amelyek meghatározó hatással voltak a XX. század politikájára – kémkedés, kémelhárítás, lehallgatás, propaganda, dezinformáció, társutasok –, mégis ez utóbbi szervezetnek köszönhető. Mindezen eljárási módokat még egyetlen állam sem fejlesztette oly mértékben rendszerszintűvé, mint az 1930-as évek Szovjetuniója. Az angol, francia vagy amerikai titkosszolgálatok soha nem terebélyesedtek volna oly hatalmassá, ha a Szovjetunió mindenütt jelen lévő és hatékonyan működő titkosszolgálatai nem ösztöngik őket.

* * *

A KGB krónikájának megírása semmi más történelmi munkához nem hasonlítható, ugyanis csaknem leküzdhetetlen akadályokba ütközik: ezek pedig a források. Ugyanis minden levéltári dokumentumot, újságkivágást, személyes beszámolót, volt ügynökök emlékiratait fenntartással kell kezelni egy olyan területen, ahol a dolgok elhallgatása, a hamisítás, a titkolózás és a hazugság a rendszer szerves részét képezi. Kiváltképp, ha ez a rendszer egy olyan ideológia szolgálatában áll, amely az igazság semminemű elferdítésétől sem retten vissza. Vajon a két világháború közötti időben a Szovjetuniót nem a „nagy hazugság országának”¹ nevezték?

Ez a történelmi anyag minden másnál jobban megköveteli az elbeszélés elemeinek éber figyelemmel és éles judíciummal történő egyeztetését, ellenőrzését és összehasonlítását: egy közszereplő attól még nem lesz ügynök, mert a KGB fedőnévvel látta el, ahogyan valaki attól sem válik okvetlenül hazaárulóvá, mert például szerepel a híres „Venona” projekt² adattárában. És a Szovjetunió összeomlását követően vajon hány hajdani titkos ügynök tett közzé többé vagy kevésbé hiteles, „leleplező” információkat anélkül, hogy tartania kellett volna a cáfolatoktól?

Egy másik nehézség abban rejlik, hogy vajon melyek lehetnek a kémkedésben és a kémelhárításban részt vevő különböző felek valódi indítékai? Hogyan jut valaki oda, hogy egy külföldi hatalom szolgálatába álljon? Vajon meggyőződésből, fizetségért vagy a titkolt nemi orientációja miatt válik valaki szovjet ügynökké? A kezdeti idők többé-kevésbé naiv, a fasizmus gyűlöletétől hajtott ideológusait az évek folyamán jobbra a pénzben érdekelt zsoldosok váltották fel. Persze igen nehéz az emberek szívébe vagy veséjébe látni.

* * *

A KGB 1991-ben múlt ki. Az év nyarán a Mihail Gorbacsov ellen végrehajtott puccs, melynek kitervelője a KGB-főnök, Vlagyimir Krjucskov³ volt, kudarcba fulladt. A politikai rendőrség feloszlata néhány hónappal megelőzte a Szovjetunió felbomlását. Ám a következő években a KGB – mint poraiból a főnix – új néven újjászületett, ekként túlélve a kommunista államot, melynek egyik alapkövéül szolgált. Napjainkban – az egykor maga is csekista⁴ – Vlagyimir Putyin akaratának köszönhetően az FSZB továbbra is folytatja a kémkedést, a lehallgatást, a propagandát és a dezinformációt az új Oroszország szolgálatában. De ez már egy másik történet.